

Expositie

3 juni 2013

tot en met

18 oktober 2013

Maandag - Vrijdag

9.00 - 17.00 uur

Kleurrijk Wageningen 750

Bibliotheek & Historische Verzameling Wageningen UR

Forum (gebouw 102) | Droevendaalsesteeg 2 | 6708 PB Wageningen | www.wageningenUR.nl/library/special-collections

Verantwoording

Productie: team Speciale Collecties, Bibliotheek Wageningen UR

Openingstijden: maandag 3 juni 2013 t/m vrijdag 18 oktober 2013;
maandag - vrijdag, 9.00 - 17.00 uur.

Leeszaal Speciale Collecties, Forum (geb. 102), Droevendaalsesteeg 2,
6708 PB Wageningen.

Meer informatie en groepsrondleidingen: Liesbeth Missel, tel. 0317-48 27 01 /
0317-48 45 46

<http://www.wageningenur.nl/library/special-collections>

juni 2013

Tentoonstelling Kleurrijk Wageningen 750

Deze tentoonstelling is gemaakt ter gelegenheid van het 750-jarig jubileum van stadsrechten voor Wageningen door Liesbeth Missel, in samenwerking met concernarchivaris Wim ter Beest, Historische Verzameling, afdeling Document Management & Logistics van Wageningen UR.

Wageningen en haar omgeving kent een unieke historische ontwikkeling van vestingstad tot universiteitsstad. Door de universiteit is Wageningen ook vaak als object van onderzoek en onderwijs gebruikt. Hoe dat alles zijn neerslag heeft gehad is te zien in drie thema's die vaak met de kleuren blauw, rood en groen worden aangeduid: Wageningen is ontstaan bij een doorwaadbare plek van de Rijn. Het water (blauw) in en rond Wageningen heeft altijd een grote rol gespeeld in de geschiedenis van de stad. De nederzetting groeit uit van een vestingstad met bebouwing (rood) tot een universiteitsstad waar geleefd en gewerkt wordt in én met het groen: natuur, landbouw en tuin & landschap.

Deze geschiedenis wordt in beeld gebracht aan de hand van zeldzame en bijzondere publicaties, prenten, kaarten en foto's.

BLAUW: Wageningen en het water

Water speelt van oudsher een belangrijke rol in de geschiedenis van Wageningen. Als Wageningen in 1263 stadsrechten krijgt, is het eigenlijk een kleine woonkern met een aarden omwalling, direct gelegen aan de Rijn. De vroegste nederzettingen bevinden zich niet op die plek maar oonderaan en ten noordwesten van de Wageningse Berg. De locatie aan de Rijn is gunstig: bij een doorwaadbare plek in de Rijn waar scheepsladingen worden overgezet en tol wordt geheven. Wageningen ligt bovendien op een kruising van (water)wegen, de Rijn van Duitsland naar de Noordzee, en een oude, doorgaande route van Nijmegen naar de Zuiderzee via de holle Weg in de Wageningse Berg.

In de late Middeleeuwen wordt (Nieuw-)Wageningen belangrijk om zijn strategische ligging als grensplaats met het bisdom Utrecht. Geleidelijk aan verandert de loop van de Rijn. Wageningen ligt dan nog slechts aan een dode zijtak, het latere havenkanaal. De omwalling maakt plaats voor een vesting met een dubbele gracht en een kasteel. Het belang van Wageningen is af te zien aan de vestingplattegronden die in meervoud uitgegeven worden in de zeventiende eeuw.

Al vanaf de Middeleeuwen zijn er met enige regelmaat plannen om een kanaal te laten graven door de Gelderse Vallei, vanaf Wageningen naar de Zuiderzee. Dijkdoorbraken waren veelal de aanleiding. Na-ijver tussen Gelderland en Utrecht voorkomt dat al die plannen tot uitvoer worden gebracht. In maart 1855 komen wederom grote delen van Gelderland onder water te staan door een doorbraak van de Grebbedijk, waardoor de Gelderse Vallei overstroomt. Behalve waterstaatkundige zijn er ook economische en militaire argumenten voor een kanaal. In de twintigste eeuw wordt natuur- en landschapsschoon een punt in de discussie.

Water speelt ook op een andere manier een rol in Wageningen. Schoon drinkwater, nu zo vanzelfsprekend, wordt gerealiseerd door de aanleg van een waterleidingstelsel, eind negentiende eeuw. Waterstaat, de stand van het grondwater, is belangrijk voor de landbouw. In de Tweede Wereldoorlog wordt water, door inundatie van weilanden, ook als militair verdedigingsmiddel toegepast. Na de oorlog speelt water, vooral de rivier, een belangrijke rol bij recreatie en versterking van natuurwaarden.

Ligging van Wageningen aan de Rijn

In dit prachtige boek over Wageningen, ter gelegenheid van 750 jaar stadsrechten, een impressie van Wageningen rond 1300. De oudste nederzettingen bevinden zich onderaan de Wageningse Berg; een doorwaadbare plek in de Rijn waar scheepsladingen worden overgezet en tol wordt geheven. Nieuw-Wageningen wordt belangrijk om zijn strategische ligging als grensplaats met het bisdom Utrecht. De Rijn ligt nog tegen de omwalling van de kleine nederzetting Wageningen.

Gast, K. ; Kernkamp, B.; Geschiedenis van Wageningen; Wageningen: Uitgeverij Blauwdruk [etc.], cop. 2013. - 384 p : ill.
FORUM - SPEC.COLL. - 226-D-1-b/2013-01

Wageningen ligt op een kruising van de waterweg de Rijn van Duitsland naar de Noordzee én een oude, doorgaande route van Nijmegen naar de Zuiderzee (Almeren) via de holle Weg in de Wageningse Berg. Die Noord-Zuidverbinding ligt langs de rand van de stuwwal uit de IJstijd; duidelijk zichtbaar in geel zand naast groen weidegebied op de kaart van Jacob van Deventer.

Deventer, J. van; Wageningen, netkaart, opmeting ca. 1560-1570. - In: Stadsplattegronden van Jacob van Deventer, Map 6: Gelderland. - Alphen aan den Rijn [etc.] : Canaletto [etc.], 1998. – 2 dl.
FORUM - SPEC.COLL. - 115-C/1992-02 - Blad 78b

De vakgroep Bodemkunde en Geologie maakt in 1990 een drietal schetskaarten, over de veranderingen in de loop van de Rijn en de gevolgen

daarvan voor het gebied van de Wolfswaard en de oorspronkelijke ligging van de Rijn ten zuiden om Maneswaard heen.

Westeringh, W. van de; Wageningen en de loop van de Rijn : toelichting bij 3 kaarten op de tentoonstelling "Kijk op de Rijn; van Stuwwal tot Bandijk" in het museum De Casteelse Poort te Wageningen. - Wageningen: LUW, Vakgroep Bodemkunde en Geologie, 1990. - 9 p.
FORUM - STACKS - NN31843,90-77

Grachten van de vestingstad Wageningen

De, door Arend van Slichtenhorst, bewerkte vertaling van het Latijnse werk *Historiae Gelricae* van Pontanus betreft een van de oudste gedrukte bronnen over de geschiedenis van Wageningen. Slichtenhorst schrijft dat Wageningen al in 1240 in opdracht van Graaf Otto III van een omwalling is voorzien; waarschijnlijk een aarden wal.

Slichtenhorst, A. van; Pontanus, J.I.; XIV boeken van de Geldersse geschiedenissen, van 't begin af vervolgd tot aen de afzweeringh des Konincx van Spanien; ... - T'Arnhem: by Iacob van Biesen, 1654. - 596 p. : 21 krt.
FORUM - SPEC.COLL. - R340B20 Kaart Wageningen bij p. 102 // RKK.I,407 Kaart (in passe-partout)

Deze twee vesting-plattegronden behoren tot een schenking van kaarten die de bibliotheek in 2012 mocht ontvangen van emeritus hoogleraar Fytopathologie, prof. Zadoks. Op de kaarten zien we zeven ravelijnen of verdedigingswerken rond de stad, een deels dubbele grachtomwalling en een binnengracht bij het kasteel dat met 3 cirkels voor de bastions is weergegeven. De

ingekleurde kaart is gemaakt en uitgeven door de beroemde cartografen-familie Blaeu, in dit geval Joan Willemsz. Blaeu. Het kanaal, een oude loop van de Neder-Rijn heeft nog verbinding met de stadsgracht.

Blaeu, [J.W.]; Wageninga. - [Amsterdam: Blaeu, ca. 1649]. - 1 krt.
FORUM - SPEC.COLL. - - RKk.II,001

Deze Duitse kaart is gemaakt door Caspar Merian, een Duitse graveur en uitgever bij het door zijn vader opgezette bedrijf in Frankfurt. In 1677 sluit hij zich aan bij de Labadisten-sekte in Friesland op de Walta-state. Later zal zijn beroemde halfzuster, de kunstenares Maria Sibylla Merian, zich daar bij hem voegen.

Merian, C.; Wagening. - [Frankfurt am Main: Merian, ca. 1659]. - 1 krt.
FORUM - SPEC.COLL. - RKk.II,002

Kanaal door de Gelderse Vallei

Al vanaf eind 15de eeuw zijn er met enige regelmaat plannen om een kanaal te laten graven vanaf Wageningen naar het Noorden, naar Amersfoort of Nijkerk. In 1502 wordt er zelfs al een begin gemaakt in opdracht van Karel van Gelre. Dijkdoorbraken waren de aanleiding. Op deze kaart is aangegeven: *'Nieuw te maken gragt wijd 100 roeden (Rijnkanaal van Wageningen naar de Zuiderzee) en bij Beusekom; hier is de doorbrack int het jaar 1747 geweest'*.

Redelykheyd, C.; In deze kaart werd getoond met hulp middel op de Lek in het int swelge te hulp te kome ... - [S.l.: s.n.], 1749. - 1 krt. pentek.; marginaal gekl. - Manuscriptkaart
FORUM - SPEC.COLL. - RKk.I,250

Dijkdoorbraak bij het Wageningse Maneswaard aan de kant van Opheusden. Deze ets uit de collectie van de tuinarchitect L.A. Springer is gemaakt door zijn vader Cornelis Springer. Met de opbrengst van de prenten wordt geld ingezameld voor de hulpverlening aan de slachtoffers. L.A. Springer is rond 1900 ook enige jaren docent Tuinarchitectuur in Wageningen geweest.

No. 13. [Opheusden] / door C. Springer. - Prent in: De waterramp van 1855, geschetst in 24 afbeeldingen, naar de natuur geteekend en geëts door leden der ... FORUM - SPEC.COLL. – TUiN inv.nr. 01.1098N.14; M121

In maart 1855 komen wederom grote delen van Gelderland onder water te staan door dijkdoorbraken, waaronder de Grebbedijk, waardoor de Gelderse Vallei overstroomt. De Wageningse straatweg naar de Grebbe staat voor een lengte van bijna 28 meter onder water. Het centrum van Wageningen blijft droog. De kaart geeft inzicht in de reikwijdte van de doorbraak.

Sloet, L.A.J.W. ; Fijnje, H.F.; Beschrijving van den watervloed in Gelderland, in maart 1855. - Arnhem: Thieme & Thieme, 1856. - 224 p. + Kaart van de overstrooming der Geldersche Vallei veroorzaakt door de doorbraak in ... Maart 1855. FORUM - SPEC.COLL. - RG0283

Deze geschiedenis van Ede en omstreken doet verslag van de verschrikkelijke watersnoodramp in 1855, de doorbraak van de Grebbedijk, die vooral in Ede en Veenendaal veel ellende veroorzaakt.

Verbeek, D.; Gortel, H. van; De geschiedenis der Neder-Veluwe : Ede en omstreken. Barneveld: Boonstra, 1888-1890. - 3 dl.
FORUM - SPEC.COLL. - GG0236,01/,03

In mei 1870 is er weer interesse voor een kanaal; er verschijnen twee artikelen in de Wageningse Courant waarin gememoreerd wordt dat er al 700 jaar de wens en behoefte gevoeld wordt aan een dergelijk kanaal en alle mitsen en maren dat het met zich mee brengt. Ook is er een ruwe schets gemaakt van het traject en zijn er brieven aan de Provinciale Staten van Gelderland geschreven.

Een kanaal door de Geldersche Vallei, 1-2 : Wageningsche Courant, 5 en 12 Mei 1870. - Wageningen: [s.n.], 1870. - 3 dl. + Manuscriptkaarten
FORUM - SPEC.COLL. - R361

Van Daalen memoreert de vele hoogwaterrampen en de plannen tot verbetering met betrekking tot de Gelderse Vallei. Maar vooral het feit dat die niet tot uitvoer zijn gebracht wegens de na-ijver tussen de beide provinciën in vroegere tijden. Op de kaart is de ligging aangegeven van de voor de afwatering van de Gelderse Vallei zo belangrijke Witte Sluis; op de plek van het huidige gemaal.

Daalen, A.C. van; De verbetering van de afwatering der Geldersche Vallei : lezing gehouden aan de Klomp 25 februari 1904 : met een overzichtkaart. - Wageningen: Wigman, 1904. - 31 p.
FORUM - SPEC.COLL. - A2712,38,261

Ten tijde van het besluit om de Zuiderzee droog te leggen is er ook weer belangstelling voor andere waterstaatkundige plannen. De Kanaalvereniging De Geldersche Vallei beoogt "het bevorderen van de totstandkoming van een scheepvaartkanaal ..., gepaard met afdoende maatregelen ter verbetering van de waterafvoer van dier vallei". De afwatering is volgens

ir. Van Goor bepalend voor de eisen aan het kanaal.

Goor, W.B. van; Nota betreffende de afwatering der Geldersche Vallei in verband met kanaalaanleg. - [S.l.]: Kanaalvereniging "De Geldersche Vallei", 1917. - 32 p.
FORUM - STACKS - VS26024

Naast de waterstaatkundige (afwatering Gelderse vallei) en economische betekenis (scheepvaartverbinding Amsterdam-Rijn) legt kapitein der Genie en leraar Hoogere Krijgsschool Pieter Scharroo vooral de nadruk op de militaire betekenis van het kanaal voor de landsverdediging.

Scharroo, P.W.; De economische en militaire beteekenis van het kanaalplan der kanaalvereeniging "De Geldersche Vallei". - Utrecht: Bruna, 1919. - 46 p : ill.
FORUM - STACKS - 271D16; <http://edepot.wur.nl/255180>

De Directie van den Landbouw stelt een commissie in om het vraagstuk 'afwatering Geldersche Vallei' te onderzoeken. Naast de voorzitter van de Dijkstoel van Wageningen en Bennekom neemt hieraan o.a. deel de later, om andere redenen, bekend geworden A.A. Mussert, Hoofd-Ingenieur van de Provincialen Waterstaat te Utrecht. Het rapport presenteert twee plannen: het Rijn-Eemkanaal en het Valleikanaal met nog een rol voor de dijkgraaf.

Commissie voor de Geldersche Vallei; Afwatering Geldersche Vallei : rapport. – 's-Gravenhage: Algemeene Landsdrukkerij, 1933. - 89 p. : 4 bijl. ww. 2 krt. - Met Bijlage 2: Valleikanaal : overzichtskaart 1:50.000
FORUM - SPEC.COLL. - G0574

Ramaer, lector Handtekenen aan de Landbouwhogeschool, is bevreesd voor het kanaalplan omdat dit het "lot zal bezegelen van een schitterend landschap in Nederland, ja wellicht een unicum in geheel Europa". Hij illustreert zijn verhaal met tekeningen van eigen hand, impressies in het Binnenveld.

Ramaer, H. ; De afwatering van de Geldersche Vallei. – Overdruk.: Natura, 15 October 1931- 4 p.
FORUM - STACKS - BrAW12

Overig Wagenings water

In 1894 wordt voor de watervoorziening van Wageningen een zestal grondboringen verricht, o.a. bij de Dorskamp, de Keijenberg en bij Oranje Nassau's Oord. Eerdere boringen, waarover in 1887 is gepubliceerd, betreffen de Mennonietenbuurt (aan het Nieuwe Kanaal), verder ten zuidwesten van Wageningen en bij het veer over de Rijn bij de Grebbeberg.

Lorié, J.; II. De grondboringen om Wageningen. – Verhandelingen van Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Tweede sectie, deel V. Amsterdam: Johannes Müller, 1897. - 29 p., [2] vouwbl.

FORUM - STACKS - NN03107,05,09

Deze set met rapporten en handgeschreven en getypte stukken aan de heer R. Kuipers gaat met name over de aanleg van een waterleiding-systeem voor Wageningen.

Ingenieursbureau H.P.N. Halbertsma ('s-Gravenhage); Rapporten betreffende voor de waterleiding te Wageningen , 1893 - '96. - [S.l.: s.n., ca. 1896]. - 8 stk. in 1 bd.

FORUM - SPEC.COLL. - R361Ms079

De Waterstaatskaart schaal 1:50000 geeft een gedetailleerd beeld van grondwater, afwatering en bedijking. Er is informatie op de kaart te vinden over polders en waterpeilen, molens, gemalen, duikers, stuwen en sluizen. Tegenwoordig verschijnt de kaart digitaal:

<https://data.overheid.nl/data/dataset/waterstaatskaart-van-nederland>.

Waterstaatskaart van het Koninkrijk der Nederlanden op de schaal van 1:50000. Editie 1.

's-Gravenhage: Departement van Waterstaat Handel en Nijverheid, 1865-1935. - Kaartblad Rhenen 2, herzien in 1930, Ged. bijgewerkt tot 1934

FORUM - SPEC.COLL. - LEESZAAL

Wageningen, 12 september 1944, de inwoners van de stad zijn geëvacueerd, in het centrum is brand ten gevolge van beschietingen, en de

uiterwaarden staan onder water vanwege de inundaties.

Royal Air Force (Medmenham); [Nederland : collectie luchtfoto's van de Geallieerden = The Netherlands: aerial photographs of the Allied Central Interpretation Unit from the Royal Air Force]. - [Medmenham]: RAF, 1943-1947. - 253 dozen : 94.250 foto's.
FORUM - SPEC.COLL. - RWk.2-8 RAF124-01-4020,4022 //
<http://edepot.wur.nl/168552>

De set kaarten van de rivieren de Boven en Neder-Rijn, de Lek en de Nieuwe Maas, van Lobith tot Brielle is oorspronkelijk verschenen in 1830-1842. De tweede herziening is in verschillende uitgaven verschenen. Een Betuws stukje Wageningen, de Maneswaard, ten zuiden van de Rijn, is hier heel gedetailleerd weergegeven.

Rivierkaart [van Nederland] : 2e herziening / Rijkswaterstaat ('s-Gravenhage)
's-Gravenhage : Rijksuitgeverij, 1914-1961. – Serie II: Neder-Rijn, Lek, Rotterdamsche Waterweg c.a. - 29 krt.nr. (31 krt.bl.) - Blad No. 6 Wageningen (vierde uitgave) 1961;
1 : 10.000
FORUM - SPEC.COLL. - RKk.II, Rivierkrt.

ROOD: Wageningen in steen

Wageningen groeit van een kleine vestingstad naar een '*nette, welvarende*' stad van lokale betekenis in de negentiende eeuw. Van weinig steden in de orde van grootte van Wageningen is de geschiedenis van de bebouwing en bewoning van Wageningen zo intensief bestudeerd; niet in de laatste plaats vanwege de aanwezigheid van een hoger geschoolde bevolkingsgroep.

In het laatste kwart van de negentiende eeuw valt het besluit om van rijkswege hier een instelling voor (hoger) landbouwonderwijs te vestigen. Al gauw komt er naast de Rijkslandbouwschool ook een aparte instelling voor onderzoek, het Rijkslandbouwproefstation. Het Hoofdgebouw aan de Herenstraat is heel lang beeldbepalend geweest voor het stadscentrum van Wageningen. Een eerste uitbreiding voor het onderwijs vindt plaats ten westen van de stad, op Duivendaal, met een modelboerderij en een kabinet voor landbouwwerktuigen. De invloed van de Landbouwhogeschool (het academische landbouwonderwijs sinds 1918) wordt in de hele stad merkbaar.

Behalve met nieuwe gebouwen krijgt Wageningen ook te maken met een groeiende populatie studenten en hoogleraren die gehuisvest moeten worden.

Later wordt er vooral gebouwd aan de oostkant van Wageningen, rondom het latere Dreijencomplex. Wageningen maakt ook naam op architectonisch vlak met een aantal bijzondere gebouwen, zowel nieuwbouw als historisch interessant, zoals Hotel De Wereld. Als Wageningen UR zich vervolgens concentreert op de Wageningen Campus ten noorden van Wageningen en weg trekt uit het centrum van de stad komen veel gebouwen ter beschikking voor herbestemming of voor sloop.

Onderzoek naar het wonen in Wageningen wordt bij de universiteit ook gedaan. Binnen de studierichting Huishoudwetenschappen kunnen studenten afstuderen in de Ecologie van het Wonen. Ook andere studierichtingen zien in Wageningen en omgeving een voor de hand liggend onderzoeksgebied.

Ontwikkeling van de stad

Deze kaart, verschenen rond 1700, uit de stedenatlas van Frederick de Wit geeft een mooi beeld van de bebouwing in Wageningen en van de omgeving. De kaart is een proefdruk want in beide bovenhoeken zijn lege plekken te zien waarin een stadswapen hoort. De kaart is vooral vervaardigd voor representatieve doeleinden; de inhoud is weinig origineel want grotendeels overgenomen van de kaart van Nicolaes van Geelkercken, uit Van Slichtenhorst, 1654.

Wageningen : [stadsplattegrond]. - ['t Amsterdam]: [by Frederick de Wit], [ca. 1698]. - 1 krt. : ingekl.
FORUM - SPEC.COLL. - RkK.I,406

Na zijn pensionering als universitair docent Plantenveredeling, o.a. als deskundige op het gebied van groenten op oude schilderijen, heeft Anton Zeven zich in oude bronnen verdiept vooral met betrekking tot Wageningen. Weinig steden in de orde van grootte van Wageningen kennen een dergelijke kloeke inventarisatie van bebouwing en bewoning van de Middeleeuwen tot de

twintigste eeuw.

Zeven, A.C.; Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen? : het historisch kadaster van 1550 tot 1900. - Wageningen: Rockingstone, 2002. – 5 dl.
WWW - FORUM - STACKS - 471A03

“Wageningen is een nette, welvarende plaats, aan den voet van een berg nabij den Rijn gelegen, die vooral door de vestiging der rijkslandbouwschool met proefstation, ..., in 1876 aanmerkelijk in bloei is toegenomen”. Behalve het Hoofdgebouw met de zijvleugels uit 1877, wordt een zeven hectare groot weiland Duivendaal aangekocht voor een modelboerderij en het kabinet der landbouwwerktuigen.

Staats Evers, J.W.; Gelderland's voormalige steden: Arnhem, ..., Wageningen, ..., Zutphen. -
Arnhem: K. van der Zande, 1891. - 442 p.
FORUM - SPEC.COLL. - 278C43

Gebouwen van Onderwijs & Onderzoek

In 1901 wordt gevierd dat er 25 jaar landbouwonderwijs van rijkswege in Wageningen is. Daarbij wordt een poster uitgegeven door de oud-leerlingen met daarop alle docenten en de belangrijkste gebouwen.

1876-1901 Rijkslandbouwhogeschool Wageningen. – Bijlage Orgaan der Vereeniging van Oud-Leerlingen der Rijkslandbouwschool, no. 158. - Litho in: [Verzameling afbeeldingen land- en tuinbouw- onderwijs-inrichtingen, tentoonstellingen enz.]. -[S.l.]: [s.n.], [1850-1920]. - 1 map : 14 + 7 pl.
FORUM - SPEC.COLL. - RPK.IC-06

Het Hoofdgebouw van de Rijkslandbouwschool is heel lang beeldbepalend geweest voor het oude stadscentrum van Wageningen. Hier afbeeldingen van voor en na de verbouwing van de zijvleugels, ca. 1914.

Botman, W. ; Tummers, T.; Het schip van Blaauw : bouwen voor de Landbouwuniversiteit Wageningen, 1877 – 1990. - Wageningen: LU, 1990. - 104 p.
FORUM - SPEC.COLL. - 012A31 / FORUM - SPEC.COLL. - 009C13

Foto's van de twee oudste gebouwen voor landbouwonderwijs en -onderzoek in Wageningen:

- Het eerste gebouw van de toenmalige Rijkstuinbouwschool, in de volksmond bekend als het Gebouw met de klok. Er wordt een tuinfeest gehouden voor genodigden, aangeboden door de gemeente vanwege de viering van 50 jaar rijks-landbouwonderwijs in Wageningen. Dinsdag 14 september 1926.

- Het voormalig Rijksproefstation voor Zaadcontrole (1901) is een gebouw van grote waarde voor Nederland. Het symboliseert de ontwikkeling van Wageningen tot wereldwijd kenniscentrum voor voeding, landbouw, milieu en natuur in de afgelopen 100 jaar.

DML - Historische Verzameling

Naast onderwijsgebouwen is er ook behoefte aan praktijkruimte. In een eerste uitbreiding wordt de modelhoeve Duivendaal gebouwd en een Kabinet voor Landbouwwerktuigen. Later komt er ook nog een internaat bij.

Jongkindt Coninck, C.J.M.; De Rijkslandbouwschool te Wageningen. - [Wageningen: s.n.], 1882. - 5 p.
FORUM - STACKS - VS25307

Foto van leerlingen van de Landbouwschool met landbouwwerktuigen voor het gebouw op Duivendaal in 1886.

DML - Historische Verzameling

Behalve met nieuwe gebouwen voor het landbouwonderwijs en onderzoek krijgt Wageningen ook te maken met een groeiende studentenpopulatie.

Hier een foto van een botanisch practicum (kruisingsproeven) in de tuin achter het hoofdgebouw onder leiding van prof. E. Giltay, ca. 1911.

Dit schilderij, geïnspireerd op voorgaande foto, is gemaakt door tekenleraar Louis Raemaekers (1869-1956) die vanaf 1896 tot 1912 in Wageningen werkzaam is aan de Rijkslandbouwschool. In de Eerste Wereldoorlog wordt hij wereldberoemd én berucht met zijn politieke spotprenten waarmee hij de wreedheid van de moderne oorlogsvoering aan de kaak stelt.

Foto van de proeftuin ('t Spijk) achter het voormalig hoofdgebouw.

DML - Historische Verzameling

In 1926 viert men feest ter gelegenheid van 50 jaar landbouwonderwijs in Wageningen. Van links naar rechts een kleine selectie van de foto's daarvan.

- Aandacht voor de onthulling van het Zaaier-Monument op de voorkant van “de Wereldpost” van dinsdag 14 september 1926 ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het Rijkslandbouwonderwijs te Wageningen.

- Foto van de onthulling van het beeld De Zaaier door jhr. S. van Citters. De gelden voor het beeld zijn bijeengebracht door particulieren (winkeliers uit Wageningen) en landbouwverenigingen. Het beeld is bedoeld als een geschenk van ‘de praktijk aan de wetenschap’ en gemaakt door de Wageningse beeldhouwer August Falise.

- Foto van het 50-jarig jubileumfeest dat ook volop wordt gevierd in de stad. Hier loopt het Stedelijk Muziekkorps van de Hoogstraat linksaf de Nieuwstraat in. Maandag 13 september 1926.
- Foto van studentenvereniging Ceres die een nieuw onderkomen betreft in de villa waar ze nu nog steeds gehuisvest is. De officiële opening van de nieuwe Studenten Sociëteit "Ceres" aan de Rijksstraatweg 1 te Wageningen; 16 september 1926. Ceres bestaat nu in 135 jaar.
- Foto van concert op de markt door het Stedelijk Muziekkorps, aangeboden door de Oranjevereniging. Woensdag 15 september 1926.
- Foto van de feestelijke versieringen ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het Rijkslandbouwonderwijs in de 1e en 2e Gerdesstraat. Aangezicht gezien vanaf de Stationsstraat met zicht op het St. Jozefgebouw, onderkomen van de Wageningse Afdeling van het R.K. Werkliedenverbond. September 1926.

DML - Historische Verzameling

In de jaren twintig probeert men aan de zuidoostkant van Wageningen een campusachtige locatie te realiseren. Architect J.C. Blaauw ontwerpt 2 gebouwen, voor Plantenfysiologie (nu bekend als het Schip van Blaauw) en het Microbiologische Laboratorium. Er wordt gebouwd in de toen vernieuwende stijl van de

Amsterdamse School waarvoor de gebouwen landelijke erkenning kregen in het tijdschrift Wendingen.

Wendingen : maandblad voor bouwen en sieren van Architectura et Amicitia
 Amsterdam: Genootschap Architectura et Amicitia, 1923. - Jrg. 5, no. 11-12
 Themanr. C.J. Blaauw e.a.

FORUM - SPEC.COLL. - R373D01 - Jrg. 1, no. 12(1918),5(1923)-10(1929), 12(1931)
 // WWW – 1(1918)-12(1931)

In deze uitgave ter gelegenheid van de Open Monumentendag in 1993 passeren ook een aantal naoorlogse gebouwen de revue. Een aantal daarvan is alweer afgebroken. Een van de meest markante gebouwen, het Laboratorium voor Geodesie (Landmeetkunde) heeft gelukkig een nieuwe bestemming gevonden.

Gast, C.D. ; Ruiter, M.E. de; In moderne(n) stijl opgetrokken: een greep uit meer dan 100 jaar bouwen voor het rijkslandbouwonderwijs in Wageningen. - Wageningen: Gemeentearchief Wageningen, 1993. - 62 p.
FORUM - STACKS - VS02070 / FORUM - STACKS - VS03948

Hotel De Wereld is wereldwijd bekend als de plek waar de capitulatie van de Duitse strijdmacht in Nederland plaatsvond. Nadien heeft het jarenlang gefungeerd als de locatie voor Studium Generale en andere studenten-ondersteuningsactiviteiten. Nu is het weer bekend als een hotel, met een Michelinster bekroond restaurant.

Klep, L. ; Groot, A. de; Hotel De Wereld: de geschiedenis van het 'Huis eerste rang ter plaats'. - Wageningen: Futura, 2004. - 56 p.
FORUM - STACKS - 521C28

Aan de hand van deze drie kaarten is te zien hoe Wageningen UR zich over Wageningen uitbreidt en vervolgens concentreert op de Wageningen Campus ten noorden van Wageningen.

Plattegrond van Wageningen met aanduiding van de gebouwen der Landbouwhogeschool
[Wageningen: s.n.], 1928-1939
FORUM - SPEC.COLL. - RKK.II, kaarten Gelderland na 1900

De Landbouwhogeschool in Wageningen, plattegrond in folder Landbouwhogeschool Wageningen / E. van Cleef
Bennekom: Drukkerij Modern, 1984. – Met nummering aangeduide gebouwen
FORUM - SPEC.COLL. - RKK.II, kaarten Gelderland na 1900

Stipt Media (Utrecht); Student map Wageningen. - Utrecht: Stipt Media, cop. 2012. - Met Campus-map
FORUM - SPEC.COLL. - RKK.II, Gelderland

Het Forumgebouw is gelegen op de Wageningen Campus. De Campus is de afronding van het fusieproces tussen Wageningen Universiteit, DLO onderzoeksinstituten en hogeschool Van Hall Larenstein, dat gestart is in de eenentwintigste eeuw. Dit boekwerk is van de hand van het architectenbureau, dat voor Wageningen UR het Forumgebouw ontwierp voor de huisvesting van onderwijsfaciliteiten en een bibliotheek.

Richters, C. ; Quist Wintermans Architecten (Rotterdam); Het Forumgebouw = The Forum building. -

Bussum: THOTH, cop. 2007. - 63 p : foto's, tek.

FORUM - BOOKS - 405-A/2007-01

Door het wegtrekken van de universiteit uit het centrum van Wageningen zijn veel gebouwen vrijgekomen voor herbestemming. In een aantal gevallen is dat goed gelukt, voor andere gebouwen rest de sloop.

Wijngaart, M. van den; [e.a.]; Wageningse gebouwen herbestemd: het bewaren van het verhaal. - Wageningen: Comité Open Monumentendag, 2011. - 160 p. : foto's.

FORUM - BOOKS – 405-B/2011-12

Wageningen, stad als object van studie & planvorming

Onderzoek naar wonen in Wageningen wordt bij de toenmalige Landbouwhogeschool veel gedaan. Binnen de studierichting Huishoudwetenschappen kunnen studenten afstuderen in de Ecologie van het Wonen. De afdeling heeft hiervoor ook een Stichting opgezet. Hierbij een selectie:

Stichting Landbouwhuishoudkundig Onderzoek; De huidige instelling ten opzichte van het eigen woningbezit : verslag van een eerste onderzoek bij 50 huiseigenaren en 50 huurders te Wageningen, in opdracht van het Bouwfonds der Nederlandse Gemeenten. - Wageningen: S.L.O., 1958. - 38 p.

FORUM - STACKS - 407E60

Dam, J.M. van; Niphuis-Nell, M.; Pennartz, P.J.J.; Nota Tarthorst. - Wageningen: L.H., [ca. 1966]. - 36 p.

FORUM - STACKS - 506B86

Wall Bake-Swierstra, T. van de ; Jansen, K.; De Florabuurt : een onderzoek naar wensen en behoeften van oudere bewoners in de Florabuurt te Wageningen. - Wageningen: [s.n.], 1976. - 50 p.
FORUM - STACKS - 1687A54

Jong, E. de ; Veen, G.; In wensen kun je niet wonen : een onderzoek naar woonwensen van jongeren in Wageningen. - Wageningen: Landbouwhogeschool, 1980. - 121 p.
FORUM - STACKS - NN12400,49

Peters, A. ; Voerman, J.J.; Nude, uitgekleeft of aangekleeft?: ideeën over wijkverbetering en stadsvernieuwing in de Nude. - [S.l.]: Peters [etc.], 1988. - 57 p.
FORUM - STACKS - 1687E54

Wageningen: Bestemmingsplan landelijke gebied Oost [Gemeente Wageningen] : voorontwerp - Herz. - Wageningen: [s.n.], 1994. - [74] p.
FORUM - STACKS - 1204F62

GROEN: Wageningen in het groen

Het landschap rondom Wageningen is door de ligging aan de rand van de afgesloten stuwwal uit de IJstijd bijzonder, bijna on-Nederlands. De Veluwezoom met de Wageningse Berg is niet alleen buitengewoon mooi maar kent ook diverse bodemtypen, een ideale voedingsbodem voor verschillende landschapstypen, vormen van landbouw en (proef)tuinen.

In de negentiende eeuw ontstaat het besef van natuur- en landschap-schoon. In Wageningen wordt dit verder gestimuleerd door de aanwezigheid van docenten in de land- en tuinbouw, waaronder Hemmo Bos. Flora en fauna wordt geïnventariseerd, bossen in kaart gebracht en beschreven, landgoederen opgemeten.

Land- en tuinbouw is van oudsher een belangrijke bron van inkomsten die ook weer nijverheid en industrie genereert. Met de komst van het landbouwkundig onderwijs en onderzoek worden er in Wageningen op verschillende locaties proefvelden opgezet en data verzameld.

De Botanische Tuin De Dreijen is in 1896 opgezet als proeftuin voor akkerbouw- en tuinbouwgewassen van de Rijkstuinbouwschool, met onder

meer een bloemisterij, een warmoezerij (groente), een pomologische tuin (fruit) en een kleine boomkwekerij. Het ontwerp is van Leonard A. Springer. Van 1897 tot 1900 is hij docent Tuinarchitectuur in Wageningen. Springer wordt opgevolgd door H.F. Hartogh Heys van Zouteveen die tot 1935 het vak als lector doceert. Behalve de aanleg van botanische tuinen en openbaar groen wordt er ook voor de particuliere inwoner van Wageningen ontworpen. Voor generaties tuin- en landschapsarchitecten in opleiding is Wageningen een welkome 'proeftuin' om te leren ontwerpen.

Na de Tweede Wereldoorlog raakt de planologie in een stroomversnelling, ook in Wageningen. Om voor de grote woningnood en de te verwachte bevolkingsgroei een oplossing te bieden wordt er gekeken in welke richting Wageningen nog kan uitbreiden. In het zuiden, in de uiterwaarden, is nog voldoende plek. Niet in de laatste plaats door 'in het groen'-opgeleide Wageningers wordt bezwaar aangetekend. Een oud voorstel om een Valleistad te ontwikkelen tussen de tegenwoordig onder de noemer WERV bekende gemeenten is anno 2013 weer actueel.

Natuur & landschap

Na een verblijf van vijf jaar in Wageningen publiceert Jan D. Kobus de eerste flora van Wageningen. Hij heeft niet de illusie dat het werk compleet is. Toch hoopt de auteur dat de leerlingen van de Rijkslandbouwschool profijt hebben van zijn werk, met name bij het samenstellen van hun herbaria.

Kobus, J.D.; Flora van Wageningen en aangrenzende gemeenten. - Wageningen: Ophorst, 1886. - 44 p.
FORUM - SPEC.COLL. - Q0086

Hemmo Bos wordt in 1877 benoemd tot leraar dierkunde aan de Rijkslandbouwschool. Met zijn broer Ritzema Bos publiceert hij het succesvolle *Leerboek der Dierkunde*, en later, alleen, het 3-delige *Leerboek der Tuinbouwplantenteelt*. Deze wandelkaart getuigt dat hij ook oog had voor de natuur. De kaart is recent bij meerdere publicaties als bijlage opnieuw in facsimile uitgegeven.

Bos, H.; Natuurhistorische wandelkaart van Wageningen en omstreken. - Schaal 1:10.000
Wageningen: Ophorst, [1891]. - 1 krt : lithogr. – Met toelichting: Verklaringen en Inlichtingen
FORUM - SPEC.COLL. - RKK.II,Gelderland (2 ex.)

Schaafsma, R.; Wandelingen in het voetspoor van Hemmo Bos rond Wageningen : Ede-Wageningen-Renkum /
Utrecht: Matrijs, 2004. – 140 p. + krt.
FORUM - BOOKS - 208-A/2004-06

Aben, P. [e.a.]; Groen van toen voor nu en later: Wageningse landschappen, tuinen en buitenplaatsen. – Wageningen: Comité Open Monumentendag 2012. – 88 p.
FORUM - BOOKS - 404-C/2012-27

Deze kaart is vooral interessant omdat hierop de aanwezige bossen op de Wageningse Berg en bij Oranje Nassau's Oord zijn aangegeven en ingekleurd. Ze behoort bij de in vitrine 1 tentoongestelde set met stukken over de aanleg van een waterleidingsysteem voor Wageningen.

Ingenieursbureau H.P.N. Halbertsma ('s-Gravenhage); Rapporten betreffende de waterleiding te Wageningen , 1893 - '96. - [S.l.: s.n., ca. 1896]. - 8 stk. in 1 bd. – Bijlage 7, Rapport omtrent het onderzoek naar eene prise d'eau ...
FORUM - SPEC.COLL. - R361Ms079

De auteur schetst de waarde van natuur en bos. *‘Naast schoonheid, rust en gezonde lucht, van zoo heilzame invloed voor het herstel van de gezondheid’* zijn er ook materiële voordelen: waterberging, werk voor lieden die niet het hele jaar werk hebben, en natuurlijk de houtopbrengst.

Wigman, A.B.; Het landgoed "Oranje Nassau's Oord". - [Wageningen: s.n., 1933]. – 62 p. 1 krt.; bevat een plattegr.: "Oranje Nassau's Oord" en aanliggende landgoederen / J.M.L. Marcus, fec.; Beschrijving landgoed O.N.O., Wageningen
FORUM - SPEC.COLL. - R337I37

Landbouw: proefvelden & -planten

In en rondom Wageningen is landbouw eeuwenlang de belangrijkste bron van inkomsten. Met de komst van het landbouwkundig onderzoek worden er overal in Gelderland (ook in Wageningen) met subsidie speciale proefvelden bij boeren opgezet. Ze staan onder toezicht van de Wageningse Rijkstuinbouwleraar, als eerste prof. Mayer Gmelin. Op Duivendaal en in de botanische tuin worden ook statistieken met betrekking tot de daar geteelde landbouwgewassen bijgehouden.

Aanteekening boek over 1882 en '83 van gewassen geteeld op de proefvelden der Rijks Landbouwschool

Wageningen: Rijkslandbouwschool, [ca. 1885]. - ongep.

FORUM - SPEC.COLL. - R361Ms089

Verslag omtrent de gesubsidieerde proefvelden in Gelderland over...

FORUM - STACKS - NN01731 - AANWEZIG 1896/97(1898)-1897/98(1899)

Verzameling van verslagen betrekking hebbende op het landbouwonderwijs, de vanwege het Rijk gesubsidieerde proefvelden

FORUM - SPEC.COLL. - A1019 - AANWEZIG Over 1891/1892(1893)-1902/1903(1903)

Tuinen & parken

Ter gelegenheid van 600 jaar stadsrechten schrijft Goossen de eerste geschiedeniskroniek van Wageningen. Hij roemt het Wageningse groen: *'Rijk is de provincie*

Gelderland in schoone natuurtooneelen, ...

Onder de plekjes echter die in meer dan één opzicht veel bekoorlijks opleveren, mag ook Wageningen genoemd worden...

Omgeven door lieflijk groen.' Hier is Belmonte afgebeeld.

Goossen, G.; Geschiedkundige en plaatselijke beschrijving van Wageningen, van de vroegste tijden tot op onzen tijd. - Wageningen: Van Hattum, 1862. - V, 128 p.
FORUM - SPEC.COLL. - GG0069

De Botanische Tuin De Dreijen is in 1896 opgezet als proeftuin van de Rijkstuinbouwschool, met onder meer een bloemisterij, een warmoezerij, een pomologische tuin en een kleine boomkwekerij. Het ontwerp voor de eerste aanleg met een klein arboretum, dat ook nog wel de 'boshoek' wordt genoemd, is gemaakt door L.A. Springer. Van 1897 tot 1900 is hij docent Tuinarchitectuur in Wageningen. Springer is opgevolgd door

H.F. Hartogh Heys van Zouteveen die tot 1935 het vak als lector doceerde. Op de vogelvlucht is de rotstuin te zien die hij maakt in 1901, maar nog niet de uitbreiding uit 1913 aan de noordzijde (rechts) van mevr. L.H. Baas Becking.

Springer, L.A.; De Rijkstuinbouwschool te Wageningen : verklaringen omtrent den aanleg van het terrein. - Groningen: Wolters, 1896. - 5 p. : 1 foto + 1 plattegr.
FORUM - SPEC.COLL. - R351C34 (2 ex.,)

Springer, L.A.; Ontwerp voor den schooltuin voor de Rijkslandbouwschool te Wageningen. – Schaal 1:400. – Haarlem, [1895-1896]. – Pen, aquarel; 56,5 x 101,5 cm.

FORUM - SPEC.COLL. – TUIN inv.nr. 01.528.01

Hartogh Heys van Zouteveen, H.F.; Vogelvlucht botanische tuin De Dreijen in Wageningen. – [Wageningen, ca. 1901-1913]. – Aquarel, ingelijst; 98,5 x 94 cm.
FORUM - SPEC.COLL. – TUIN inv.nr. 04.001A.43

De Wageningse docent Tuinarchitectuur, Hartogh Heys van Zouteveen, bestudeert Wageningen vanuit stedenbouwkundig oogpunt. Daarbij beschrijft hij vooral de ontwikkeling van het historische landschap, het landgebruik en oude verkeersstromen.

Hartogh Heys van Zouteveen, H.F.; Wageningen en omstreken in het verloop der eeuwen : een historisch-stedebouwkundige studie van een gewest en van een stad. - [S.l.: s.n.], 1930. - 19 p. : 8 plattegr.

Overdruk: Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw (1930), no. 2 en 3
FORUM - SPEC.COLL. - R353A28

Hartogh Heys van Zouteveen is, net als Springer, behalve als docent ook werkzaam als tuinarchitect in Wageningen, in dit geval voor de Wageningse, buitengewoon hoogleraar Plantenteelt Otto Pitsch (1842-1939). Ook voor jongere generaties tuin- en landschapsarchitecten in opleiding is Wageningen een welkome 'proeftuin' om in te leren ontwerpen.

Hartogh Heys van Zouteveen, H.F.; Tuin van professor Pitsch te Wageningen. In: [Photo-tentoonstelling van de Bond van Nederlandsche Tuinarchitecten (BNT) in 1940-1941]. - [Amsterdam]: [B.N.T.], [1940-1941]. - 8 mappen en 1 doos : 82 foto's en 42 ontw.repro's.

FORUM - SPEC.COLL. - R373A01 (Fotocoll.) // R385A17 (Ontwerp-reproducties)

In 1939, onder toenemende oorlogsdreiging, worden er luchtfoto's gemaakt van de Nederlandse verdedigingslijnes waaronder de Grebbelinie. Deze foto's tonen onder andere hoe groen Wageningen er in die tijd uit zag; vooral aan de oostzijde waar na de oorlog landgoed Belmonte een arboretum wordt.

Rijkswaterstaat ('s Gravenhage) Meetkundige Dienst; [Luchtfoto's van de Grebbelinie]. - [S.l.: Rijkswaterstaat, 1939]. - Foto nr. 1824 en 1838

FORUM - SPEC.COLL. - RWk.8

Na de Tweede Wereldoorlog raakt de planologie in een stroomversnelling, ook in Wageningen. Om voor de grote woningnood en de te verwachten bevolkingsgroei een oplossing te bieden wordt er gekeken in welke richting

Wageningen nog kan uitbreiden. In het zuiden, in de uiterwaarden, is nog voldoende plek.

Niet in de laatste plaats door 'in het groen'-opgeleide Wageningers wordt bezwaar aangetekend.

Wageningen. Stad der bevrijding. Centrum van landbouwwetenschappen. – Wageningen: V.V.V. Wageningen, 1963. – Uitgave t.g.v. 1263-1963 700 jaar stad FORUM - SPEC.COLL. – RKK.II, Gelderland na 1900

Niet alleen Wageningse ingenieurs worden bij de planontwikkeling betrokken. Er zijn al plannen om de woningnood te lenigen door een stadsuitbreiding aan de zuidzijde van de stad, het beruchte Uiterwaardenplan. Het Delftse architectenbureau Van Embden, Choisy, Roorda van Eysinga (etc.) doet ook een voorstel om een Valleistad te ontwikkelen tussen de nu bekende WERV-gemeenten; dat is nu weer actueel.

Embden, S.J. van ; Choisy, J.L.C. ; Roorda van Eysinga, N.P.H.J.; Het Zuidelijk deel van de Gelderse Vallei als stedelijk ontwikkelingsgebied : diskussienota geschreven in opdracht van het gemeentebestuur van Wageningen. - Delft: [s.n.], 1967. - 23 p. FORUM - STACKS - VS34779

De tuinen van Lumen, een van de gebouwen van Omgevingswetenschappen van Wageningen UR op de Wageningen Campus, zijn ontworpen door de architect van Lumen, Stefan Behnisch, tuin- en landschapsarchitect Thijs van Hees en Alterra-ecoloog Ger Londo. Behnisch maakte het basisontwerp. Van Hees was verantwoordelijk voor de vormgeving, Londo voor de ecologische uitwerking en invulling.

Hoogendoorn, W. ; [e.a.]; Lumen - Gaia - Atlas : architectuur, kunst en tuinen van de gebouwen van de Environmental Sciences Group. - Wageningen: Wageningen UR, 2010. - 80 p : ill. FORUM - BOOKS - 405-A/2010-01 / WWW

Bronnen:

Gast, K. ; Kernkamp, B.; Geschiedenis van Wageningen
Wageningen: Uitgeverij Blauwdruk [etc.], cop. 2013. - 384 p : ill.
FORUM - SPEC.COLL. - . - 226-D-1-b/2013-01

Aben, P. [e.a.]; Groen van toen voor nu en later: Wageningse landschappen, tuinen en
buitenplaatsen Wageningen: Comité Open Monumentendag 2012. – 88 p.
FORUM - BOOKS - 404-C/2012-27

Gast, K.; Zeven eeuwen vesting Wageningen : de verdedigingswerken van de 13de
eeuw tot heden
Wageningen: Comité Open Monumentendag Wageningen, 2004. - 49 p.
FORUM - STACKS - VS06396

Gast, K., Kernkamp, B. & P. Leenknecht; Wageningen gemeten en getekend: een greep
uit vier eeuwen kaarten van Wageningen.
Wageningen: Comité Open Monumentendag Wageningen, 2009. – 64 p.
FORUM – SPEC.COLL. – 226-A/2009-05

